

YE LANG și ZHU LIANGZHI

Elemente fundamentale
ale culturii și civilizației
chineze

Traducere din limba chineză
de Roxana Rîbu

Ediția a II-a

INTEGRAL

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	5
<i>I. Înțelepciune și credință</i>	
1. <i>Învățăturile despre Cer și om ale lui Confucius</i>	11
Cerul ca sursă a vieții	11
Omenia: de la iubirea părinților la iubirea întregului univers	14
Ritul: menținerea stabilității sociale	16
2. <i>Lao Zi: Filosofia nonacțiunii naturale</i>	21
Mișcarea de reîntoarcere a lui Dao	22
Nonacțiunea care nu este lipsa acțiunii	24
O filosofie neconflictuală	27
Întoarcerea la starea de nou născut	28
3. <i>„Cartea schimbărilor” – accentul pe ideea de „schimbare”</i>	30
Yin și yang ca fundament al „Schimbărilor din Zhou”	32
Raționalitatea transformării din „Schimbările din Zhou”	35
Efigiile din „Cartea schimbărilor”	37
4. <i>„Arta războiului” de Sunzi: strămoșul tuturor tratatelor de război</i>	39
O gândire strategică plină de înțelepciune	39
Trei, „practica disimulării”	42
Patru „Să învingi fără să lupți”	43
Să te folosești de elemente contrare spre a-ți consolida „puterea”	44
Avertismentul privind „precauția în război”	46
Înțelepciunea lui Sunzi merge dincolo de domeniul militar	47
5. <i>Buddismul chan – teoria conștiinței subtile</i>	49
„Să știi fără să afli, ca atunci când bei apă”	50
Frumusețea este pretutindeni	52
Revelația unei lumi pline de vitalitate	53

6. <i>Evlavie și recunoștință față de Cer la Templul Cerului</i>	57
Zeul din mijlocul Templului Cerului.....	57
Templul Cerului sub albastrul cerului și albul norilor.....	59
Respect pentru lumea naturală.....	61
Rugăciuni pentru pace și sănătate.....	64
Integrarea omului și cerului.....	64
7. <i>Conștiința ecologică din cultura chineză tradițională</i>	67
Frumusețea unității omului cu cele zece mii de lucruri.....	71

II. Creație și schimburi

8. <i>Ideogramele chinezești: semne ale spiritului poetic</i>	77
Semne cu sensibilitate.....	80
9. <i>Cele patru mari invenții care au influențat progresul civilizației</i>	85
Busola și arta navigației.....	85
Arta fabricării hârtiei și diseminarea culturală.....	87
Propagarea informațiilor prin tehnica tiparului.....	89
Praful de pușcă: o invenție derivată din leacurile nemuririi.....	92
10. <i>Drumul Mătăsii: artera prin care circulă civilizația</i>	94
Moda mătăsii.....	95
Pionieratul lui Zhang Qian.....	96
Deschiderea către vest.....	99
Grotele de la Kuqa.....	100
11. <i>Medicina tradițională chineză – în căutarea echilibrului</i>	105
Prevenție.....	105
Dacă te doare capul tratează capul, dacă te doare piciorul tratează piciorul.....	108
Acupunctură și canale energetice.....	109
12. <i>Deschiderea din timpul înfloritoarei epoci Tang</i>	111
Deschiderea din domeniul artelor.....	112
Deschiderea din domeniul religios.....	114
Entuziasmul pentru culturile străine la Xuanzang și Yijing.....	117
O metropolă a lumii: Chang'an.....	119
13. <i>Expedițiile lui Zheng He pe mările din Apus: o realizare uriașă în istoria mondială a navigației</i>	121
O foarte avansată civilizație a navigației.....	122
Curajul de a se avânta pe mări.....	123
Speranța comuniunii pașnice.....	125
14. <i>Marele Zid – o rugăciune pentru pace</i>	129
Speranța de pace.....	129
Integrare în dezbinare.....	131
„Spiritul” Marelui Zid.....	133
Frumusețea Marelui Zid.....	134
15. <i>Orașul interzis – splendoare și maiestate</i>	137
Un lanț muntos invizibil.....	137

Culorile Orașului Interzis	141
Autoritatea absolută a împăratului	143

III. Artă și estetism

16. Guvernare prin muzică, cizelare prin cânt	149
Guvernarea prin muzică	149
Alinare prin cânt	151
17. Spiritul închegat în vasele de bronz.....	155
Vase rituale misterioase: tripodul mare.....	155
Spiritul zborului: vasul pătrat cu lotus și cocor	157
Farmecul vitezei: calul cel mai iute decât pasărea.....	159
Obiecte rituale din regatul Shu: bronzurile de la Sanxingdui.....	160
18. O armată tăcută: statuile de teracotă ale Primului împărat din Qin.....	163
Descoperirea armatei de teracotă.....	163
Palatul subteran din mausoleul Qin	165
Puterea de a struni imperiul.....	167
19. Statuile lui Buddha: zâmbete în eternitate	170
Frumusețea lui Guanyin de la Mogao	170
Zâmbetul simplu al lui Buddha de la Maijishan.....	172
Divinitatea luminoasă de la Longmen	173
Zâmbetul înțeleghător al lui Buddha de la Qingzhou.....	175
20. Caligrafia: dansul trășăturilor zburaătoare.....	177
Ritmul dansului	178
Arta caligrafică este precum arta militară	179
Colecția „Lanting”: un tânăr elegant și semeț	181
Stilul calm și imperturbabil al lui Yan Zhenqing.....	183
21. Farmecul picturilor în tuș	185
Principiul reprezentării de dincolo de asemănare	187
Pictura de peisaj în timpul dinastiilor Song și Yuan.....	191
Creații noi în timpul dinastiilor Ming și Qing	192
22. Poezia din timpul dinastiei Tang: capodopere poetice de veacuri ale chinezilor	196
Farmecul tristeții în poemele lui Du Fu	196
Farmecul plutirii în poezia lui Li Bai	200
Lirismul poemelor lui Wang Wei.....	204
23. Romanul chinez clasic din dinastiile Ming și Qing	209
„Trei Regate”	210
„Osândiții mlaștinilor”: portrete de eroi	212
„Călătorie spre Soare-Apune”: spiritul eroic al lui Sun Wukong.....	214
„Visul din pavilionul roșu”: drama distrugerii „lumii sensibilității”	216
24. Porțelanul – cartea de vizită a Chinei.....	219
O frumusețe naturală.....	220
Alb-albastru, pur	223

O lume reținută și subtilă	225
Forme și imagini	227
25. <i>Grădinile din sudul Chinei – în inima cetărilor</i>	229
Cărrui șerpuind spre pavilioane retrase	229
Însemnătatea pietrelor	233
Simțul spațiului	234
26. <i>Opera în stil Beijing: arta „personajului”</i>	239
Splendoarea măștilor de operă în stil Beijing	239
Cântec, declamație, gesturi, lupte	240
Subtilitățile „ficțiunii”	244
„Să vezi o piesă înseamnă să admiri personaje”	245
Mei Lanfang – un mare maestru în arta interpretării operelor în stil Beijing	247
27. <i>Arta populară: splendoare și diversitate</i>	249
Obiectele smălțuite: nestemate scânteietoare ale artei populare	249
Picturile de Anul Nou: atmosfera plină de viață în timpul celebrării Noului An	250
Decupajul: o lume decupată cu foarfeca	252
Broderiile: magia celor zece degete	254
Teatrul de umbre: arta luminii și a umbrei	255
<i>IV. Tradiții și obiceiuri populare</i>	
28. <i>Tabloul „Sărbătoare pe râu”: atmosfera unui oraș</i>	261
Un tablou al atmosferei de pe malurile râului Bian	262
Civilizația urbană din timpul dinastiei Song de nord	266
Frumusețea autentică a oamenilor simpli	267
29. <i>Farmecul și obiceiurile vechiului Beijing</i>	271
Specificul culinar al vechiului Beijing	271
Hutong-urile și strigăturile	273
Forfota din Tianqiao	276
Târgurile templelor din vechiul Beijing	278
Activități de timp liber ale locuitorilor vechiului Beijing	278
30. <i>Aerul modern al Shanghailui</i>	282
Cel mai deschis oraș	282
În pas cu moda	285
Shikumen și obiceiurile din cartierul aleilor	287
31. <i>Farmecul poetic al vestimentației orientale</i>	292
Eleganța vestimentației chinezești tradiționale	292
Frumusețea surprinzătoare a rochiei qipao	295
Culorile naturale ale baticului	296
Splendoarea costumelor de spectacol	299
32. <i>Arta culinară chinezească</i>	301
Variatățile locale ale bucătăriei chineze	301
Fiecare fel de mâncare are povestea sa	303

Atmosfera caldă a mesei	305
Excelența bucătarului	307
33. <i>Viața cu aromă de ceai</i>	309
Magia ceaiului	309
Moduri de a savura ceaiul	312
Ceaiul și obiceiurile populare	317
34. <i>Adevărul din vin</i>	319
Vinul desăvârșește ritualul	319
Vinul pătrunde în sufletul omului	321
Alinarea oamenilor	325
Vinul face peninsula mai aprigă decât tigru	326
Vinul și obiceiurile populare	328
35. <i>Locuințele chinezești din cartierele cu alei</i>	330
<i>Sibeyuan</i> din Beijing	331
Străvechiul oraș Lijiang	334
Casele cu ziduri albe și țiglă neagră din Anhui	338
Xitang – o lume a apelor liniștite	340
36. <i>Artele marțiale și fotbalul chinezesc</i>	343
Artele marțiale s-au născut la templul Shaolin	343
Taijiquan – mișcări rotunde și curgătoare	346
Artele marțiale vin din inimă	347
Fotbalul chinezesc sau „zborul mai sus decât păsările”	348
37. <i>Weiqi: un joc al inteligenței</i>	353
O partidă pe muntele Lanke (al „cozii de topor putezite”)	354
Istețimea mutărilor	355
Un joc al păcii	357
Conversația mâinilor	359
<i>Postfață</i>	361

Cuvânt înainte

În urma dezvoltării rapide a economiei și a creșterii puterii Chinei, influența sa la nivel mondial a devenit tot mai mare. În anul 2008 Beijing a organizat Jocurile Olimpice iar în 2010, la Shanghai, s-a desfășurat Expoziția Mondială, ceea ce demonstrează că o civilizație multimilenară precum cea chineză își susține deschiderea față de țările lumii la un nivel fără precedent. Într-un astfel de moment istoric, societatea internațională își îndreaptă atenția asupra Chinei mai mult decât oricând, prieteni din toate țările lumii dorindu-și foarte mult să-și sporească cunoștințele despre cultura chineză, cu o abordare mai serioasă, mai activă și mai profundă decât până acum.

Într-un moment de o asemenea intensitate, noi, chinezii, trebuie să ne adâncim conștiința propriei culturi, în consecință, este nevoie urgent să ne cunoaștem cultura într-un mod mai activ și mai pătrunzător decât oricând. Tocmai de aceea am scris această carte, cu puțin timp înainte de deschiderea Jocurilor Olimpice din 2008.

Sperăm ca această carte nu doar să ofere cititorilor din China și din străinătate o prezentare vie și interesantă ci și cunoștințe noi și profunde privind cultura chineză. Considerăm că doar prin astfel de cunoștințe aprofundate pot fi puse în lumină aspectele originale ale culturii chineze.

Datorită acestui obiectiv, în lucrarea de față am abandonat stilul frecvent întâlnit în trecut de a trata fiecare aspect în parte la modul exhaustiv. Acel stil, care presupunea tratarea amănunțită a fiecărui element, transforma materialele scrise despre cultura chineză într-o foarte concentrată istorie culturală, istorie a filosofiei, a artei și așa mai departe sau într-un dicționar al culturii chineze, cu o mulțime de intrări, fiecare dintre acestea putând, de fapt, să fie prezentat foarte succint, cu doar câteva propoziții abstracte. O astfel de prezentare nu poate să ofere cititorilor informații

vii și palpabile despre cultura chineză și nu poate nici să-i determine să înțeleagă cu adevărat spiritul fundamental al culturii chineze.

Noi am abordat un stil nou, anume acela de a trata elementele cele mai distinctive, utilizând exemple și informații cât mai reprezentative cu putință, astfel am derulat o prezentare mai concretă și mai profundă și, odată cu prezentarea cunoștințelor, ne-am străduit să spunem câte ceva și despre spiritul culturii chineze, despre semnificația ei intrinsecă, despre valorile ei fundamentale. Am acordat o deosebită atenție expunerii acelor repere ale culturii chineze care întruchipează valorile general umane și conotațiile lor moderne. Aceste repere nu constituie doar avuția spirituală neprețuită a poporului chinez ci și o resursă materială împărtășită întregii omeniri.

Totodată, ne-am ocupat în mod special de expunerea spiritului și caracterului cultural ale chinezilor, mai ales ne-am străduit să arătăm care sunt atitudinile și sentimentele față de lume și viață ale oamenilor obișnuiți, împreună cu speranțele și idealurile lor.

Sperăm ca, având la dispoziție un material documentar structurat în acest fel, cititorii să poată obține cunoștințe concrete despre cultura chineză și, în același timp, să simtă spiritul inherent al culturii chineze, alături de marea forță vitală și creativitate ale poporului chinez, să perceapă vitalitatea spiritului și temperamentului chinezilor.

Spre exemplu, din „Analectele” lui Confucius și din felul în care este construit Templul Cerului din Beijing, se pot decela respectul și recunoștința chinezilor față de natură; din filosofia confucianistă și din picturile chinezești cu peisaje, flori și păsări se poate distinge dragostea de viață a chinezilor și se poate vedea și admirația oamenilor față de frumusețea unității dintre om și univers.

Din cartea „Laozi” sau din „Cartea schimbărilor”, din gândirea buddhistă și din teoriile medicinei chineze tradiționale, din *taijiquan*, din șahul chinezesc și din alte activități de cultivare a trupului se poate vedea faptul că chinezii nu au doar priceperea de a inventa și a crea, ci și înțelepciunea esențială de a se adapta naturii, de a căuta armonia dintre om și natură; din avertismentul privind „precauția în război” ce reiese din clasicul artei militare – „Arta războiului” de Sunzi, ca și din cele șapte expediții maritime ale flotei conduse de Zheng He ghidate de conceptul de politică externă al „comuniunii pașnice” și din Marele Zid, construit de chinezi și care a rezistat peste două mii de ani, putem vedea dorința dintotdeauna a chinezilor de a duce o viață pașnică.

Din influențele „străine” asupra ținutei sau stilului de viață ce erau la modă în capitala Chang’an în perioada de glorie a dinastiei Tang și din adoptarea modei occidentale în vechiul Shanghai de la începutul secolului XX putem deduce deschiderea și inclusivismul pe care chinezii le-au avut dintotdeauna; din îndelungatele călătorii ale lui Xuanzang și Yijing care au mers în India să aducă scripturile buddhiste (unul preț de 17 ani, celălalt 24 de ani) și din magnitudinea și standardele înalte ale

școlilor de traducere pe care le-au condus, putem înțelege pasiunea intensă pentru cunoașterea unor culturi diferite; din statuile lui Buddha din grotile Maijishan, din zâmbetele lui Buddha de la Qingzhou și ale statuetelor de domnițe, cu email tricolor, ca și din imaginea lui Sun Wukong din romanul „Călătorie spre soare-apune” care nu se dă bătut niciodată, putem vedea cum chinezii își păstrează optimismul, calmul și nu-și pierd niciodată dragostea de viață, atât în vremuri de pace cât și de restriște, în circumstanțe favorabile sau în împrejurări potrivnice; din aerul relaxat și optimist al oamenilor obișnuiți din capitala dinastiei Song, reprezentați în tabloul „Sărbătoare pe râu”, putem vedea mulțumirea chinezilor în condiții de liniște, pace, fericire și armonie; din sunetele fluierelor legate de cozile porumbeilor pe cerul albastru al vechiului Beijing și din veselia micilor cârciumioare putem vedea cum chinezii obișnuți caută bucuriile și plăcerile de zi cu zi ale unei vieți obișnuite.

Din vioșia, veselia și atmosfera de sărbătoare care se văd în tablourile de Anul Nou din Yangliuqing și Taohuawu poate fi desprinsă speranța chinezilor de a duce o viață liniștită și îndestulată, aceasta fiind dorința cea mai obișnuită și mai esențială a chinezilor, care rămâne aceeași, din generație în generație; din vasele pătrate din bronz cu lotuși și cocori din Perioada Primăverilor și Toamnelor (771-476 î. Hr) ca și din caligrafia lui Wang Xizhi sau poezia lui Li Bai se poate vedea spiritul artistic al chinezilor, care poate zbura ca vântul sau poate pluti ca fulgul; din porțelanurile fine, din grădinile învăluite în ceață de mister din sud și din rochiile *qipao*, delicate și strălucitoare, se poate vedea gustul pentru eleganță și frumusețe al chinezilor; din felul în care chinezii cântă la diverse instrumente sau joacă *weiqi* sau din felul cum închină un pahar ori beau o ceașcă de ceai într-o atmosferă plină de poezie se poate vedea cum caută tot ce e frumos în viață. Și exemplele pot continua.

Într-un cuvânt, am dori ca, prin intermediul acestei cărți, cititorii să obțină nu doar câteva cunoștințe superficiale privitor la cultura chineză ci să poată pătrunde în stratul de adâncime al acesteia, să intre în lumea spiritului chinezesc, să simtă și să cuprindă valorile fundamentale ale culturii chineze, să dobândească o cunoaștere profundă a culturii chineze. Din punct de vedere literar putem spune că ne-am străduit să folosim un stil cât mai simplu și mai clar, dar cu șarm și cu caracter chinezesc. În același timp, am ales cu multă grijă câteva sute de imagini, sperând ca aceste fotografii să ilustreze cele scrise și să aducă bucurie cititorului.

I. Înțelepciune și credință

Una dintre problemele fundamentale ale filosofiei chineze este relația dintre Cer și om, care este și tema existenței omului în univers. Confucius este unul dintre fondatorii studierii relației dintre Cer și om. Diversele concepții din „Laozi”, „Cartea schimbărilor” și din alte scripturi clasice se dezvoltă tocmai în jurul acestei probleme. Confucius vede Cerul ca pe o lume a naturii care creează viață neîntrerupt, Cerul comportă o anumită sacralitate iar omul trebuie să aibă o atitudine respectuoasă și recunoscătoare. În cultura chineză, respectul și recunoștința omului față de Cer au fost constante. Construirea Templului Cerului este tocmai întruchiparea acestei mentalități.

Nucleul filosofiei lui Confucius este conceptul de „omenie” – *ren*, a cărui esență este iubirea, el întruchipând respectul omului pentru viață. Sub influența lui Confucius, chinezii au dezvoltat o foarte puternică conștiință ecologică, considerând că Cerul, oamenii și toate lucrurile din natură alcătuiesc o singură entitate, toate fiind parte a unei lumi și unei vieți unitare, așadar iubirea oamenilor trebuie să se extindă de la cei apropiați la lumea întreagă.

Confucius a subliniat faptul că un om care primește educație trebuie să acorde o importanță majoră propriei îmbunătățiri spirituale, să caute fără încetare o viață mai plină de însemnătate și de valoare. Astfel s-au născut teoriile specifice despre lume și viață ale filosofiei tradiționale chineze.

Ideile despre Cer și om ale lui Confucius sau Lao Zi, cele prezentate în „Cartea schimbărilor” și altele reprezintă cristalizarea celei mai înalte înțelepciuni a filosofilor antici ai Chinei.

1. Învățăturile despre Cer și om ale lui Confucius.

Numele lui Confucius (Kongzi) este Qiu iar prenumele Zhongni. El era originar din regatul Lu, orașul Zou (Qufu în provincia Shandong de azi). A fost un mare gânditor și pedagog de la sfârșitul perioadei Primăverilor și Toamnelor, fondator al curentului numit Ru (Confucianism). Vorbele și faptele sale au fost consemnate de discipolii săi și ucenicii acestora în lucrarea care avea să capete numele „Lunyu” (Analecte). În conștiința oamenilor din China antică, Confucius a fost un sfânt-înțelept.

„Analecte” este o scriptură clasică a Chinei antice. În istoria multimilenară a Chinei, de la Confucius încoace nu a fost niciun gânditor, cărturar sau om politic care să nu fi fost influențat de „Analecte”. Fără studierea „Analectelor” nu poate fi abordată cultura tradițională chineză multimilenară și nici nu poate fi înțeleasă, în profunzime, mentalitatea chinezilor din antichitate.

În teoriile despre „Cer” și „om” ale lui Confucius există multe idei care reprezintă tot atâtea valori general umane. Așa cum a spus și savantul american contemporan Herbert Fingarette, ceea ce se poate găsi în „Analecte” este „sentimentul de frățietate al omenirii și frumusețea comuniunii”. Acesta este motivul pentru care, în acest secol al XXI-lea, gândirea lui Confucius se bucură de un mare respect, nu doar din partea chinezilor ci și din partea întregii societăți internaționale.

Cerul ca sursă a vieții

Înainte de Confucius, în perioadele dinastiilor Shang și Zhou, cea mai populară teorie era aceea a Mandatului Ceresc, conform căreia „Cerul” era privit ca un zeu antropomorf dotat cu voință. Și Confucius a fost influențat de această teorie. Însă, în foarte multe situații, pentru el Cerul era echivalent cu natura. Confucius a spus

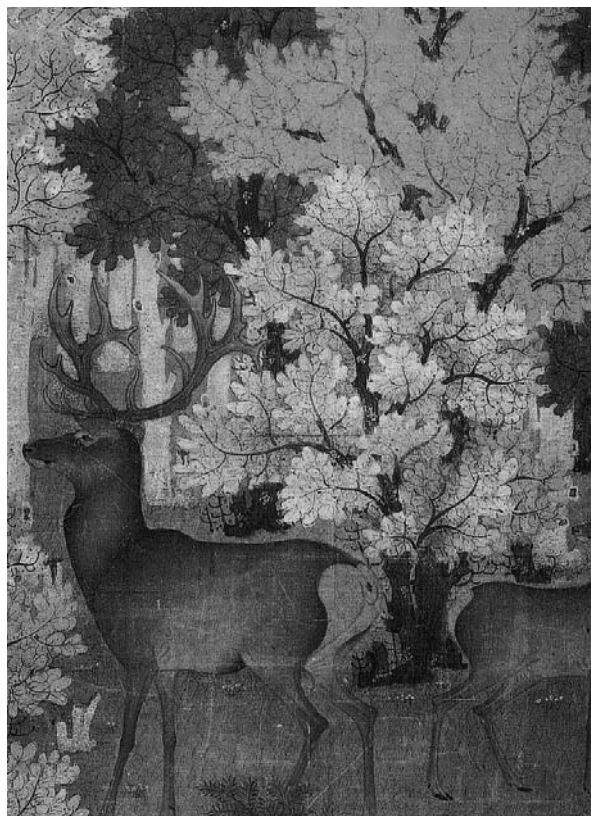
Carafă din bronz,
dinastia Shang târzie

o frază foarte cunoscută: „Dar Cerul vorbește oare? Și totuși, ascultând de el se rotesc anotimpurile și se nasc viețuitoarele. Grăiește Cerul ceva?”¹ (Analecte 17:19) Cu alte cuvinte, Cerul nu vorbește ci se exprimă prin succesiunea anotimpurilor și prin felul în care toate lucrurile cresc sau se dezvoltă. Aici, „Cerul” înseamnă natura, este procesul de creație a vieții. Viața oamenilor este parte a acestei lumi pline de viață iar omul și natura formează un tot unitar.

Faptul că Maestrul Confucius considera Cerul drept sursă a vieții a reprezentat o idee nouă pentru acea epocă. El credea că „vorbirea” Cerului este procesul natural de naștere a vieții. Sensul primar al „Cerului” este „viață”. Aceasta este „Calea Cerului”. Și iată că, în „Cartea schimbărilor” de mai târziu, se va spune „Nașterea vieții este schimbare”. „Cartea schimbărilor” pune în lumină gândirea lui Confucius. Cerul fiind procesul natural de producere a vieții este și sursa vieții în general, ceea ce se referă și la sursa tuturor valorilor. Aceasta este „Virtutea Cerului”. De aceea, când se spune, în „Cartea schimbărilor”, că „Marea virtute a Cerului și a pământului este viață”, aceasta este tot o dezvoltare a gândirii lui Confucius. Cerul, ca proces de producere a vieții, conține în sine și un scop, care este tocmai creșterea și dezvoltarea tuturor lucrurilor, protejarea vieții, viața perfectă. Cerul l-a făurit pe om iar omul are responsabilitatea de a îndeplini acest scop, aceasta este misiunea sacră a omului, adică „Mandatul Cerului”. De aici decurge și sensul vieții omului, cu simțul misiunii sale.

„Cerul” despre care vorbește Confucius poartă în sine o anumită sacralitate, însă această sacralitate este pusă în legătură cu sursa producerii vieții. Confucius le cerea oamenilor să aibă un sentiment de respect față de Cer. El spunea că Omul ales „se teme de datul Cerului” (16:8), acest sentiment fiind pus tot în

¹ În capitolul de față redăm citatele din „Analecte” în traducerea Florentinei Vișan, din ediția Confucius: *Analecte*, ed. Humanitas, 1996.

„Strigătul cerbului în pădurea de artari”,
anonim, dinastia Song

legătură cu calitatea Cerului de sursă a vieții. Omul ales trebuie să asculte cu multă atenție porunca Cerului și să o împlinească. Așadar omul trebuie să prețuiască viața, să o îngrijească și să o desăvârșească. Sub influența lui Confucius, chinezii din antichitate și-au format respectul și încrederea pentru Cer. În mentalitatea chinezilor din antichitate Cerul era cea mai înaltă ființă, Cerul avea un caracter sacru. Omul nu putea pătrunde misterul Cerului până la capăt. Și totuși acest Cer nu este o divinitate antropomorfă, transcendentă, cu voință proprie, precum Dumnezeu din creștinism, ci natura care naște viața fără încetare, o lume a vieții.

Prin naștere, Cerul e „Calea” – *Dao*, el dă viață iar și iar, creează și iar creează, fără odihnă; Cerul, prin naștere, este „Virtute” – *De*, prin crearea vieții el se face izvor al tuturor valorilor; iarăși, prin naștere, Cerul este „poruncă” – *ming*, sau mai putem spune că prin naștere este „intenție”, adică face ca nașterea și creșterea tuturor lucrurilor să reprezinte o îndeplinire a unei porunci sacre. Omul este cea mai spiritualizată ființă, inima Cerului este întrupată în inima sa, astfel el prețuiește viața și o ocrotește. Altminteri, dacă „nu cunoaște datul Cerului și nu se teme de el” (16:8), omul ajunge să nimicească viața, să o schilodească și atunci este pasibil de pedeapsa Cerului. Confucius a spus: „Dacă păcătuiești împotriva Cerului, ruga ți-e

vană, către oricine ar fi îndreptată.” (3:13), cu alte cuvinte, odată ce ești vinovat înaintea Cerului, rugile nu mai folosesc la nimic. Această pioșenie și credință în Cer reprezintă spiritul religios al chinezilor din antichitate.

În secolul al XXI-lea, în contextul în care întreaga societate umană își concentrează atenția asupra civilizației ecologice, avertismentul lui Confucius referitor la „temerea de porunca Cerului” ajunge să reprezinte o valoare nouă. Omenirea trebuie să asculte cu atenție vocea naturii, ea trebuie să prețuiască și să ocrotească, cu respect, acest mare univers al vieții. Aceasta este misiunea scară a omului, ca păstrător al valorilor vieții umane.

Omenia: de la iubirea părinților la iubirea întregului univers

În învățăturile sale despre om, Confucius recurge la două concepte fundamentale: „Omenia” – *ren* și „Ritul” – *li*. Fan Chi, discipolul lui Confucius a întrebat ce este Omenia și Confucius i-a răspuns: „Să-l iubești pe celălalt”(12:22)”, așadar este vorba despre o iubire universală. Confucius pune mare preț pe iubirea aproapelui, ca pe un principiu moral universal care trebuie să pornească de la iubirea propriilor părinți. Confucius nu are încredere că un om care nu-și iubește propriii părinți poate să iubească întreaga omenire.

Așadar Confucius a spus „respectul față de părinți și frați” este „rădăcina omeniei”. În cartea numită „Mijlocul invariabil” (Zhong Yong) este inclus citatul din Confucius care spune: „Cel ce practică omenia este om, acela pune preț pe dragostea pentru cei de aproape.” Aici, „dragostea pentru cei de aproape” îi are în vedere pe părinți. Confucius s-a referit de multe ori la iubirea pe care fiii și fiicele trebuie

„Trei maștri lângă râul tigrului”, necunoscut, dinastia Song

să le aibă pentru părinții lor. Spre exemplu, el spune: „Să nu pornești la drum lung cât părinții încă trăiesc. Iar, dacă trebuie să pleci, să știe locul unde te găesc.”(4;19) Aceasta înseamnă că, atâta vreme cât părinții sunt în viață, copiii nu au voie să se afle la mari depărțări, și chiar dacă trebuie neapărat să plece să existe o limită. Esența acestei ziceri nu se referă la limitarea activității copiilor ci speranța că copiii vor asculta de voia părinților lor. Ei nu trebuie să-i facă pe părinți să le fie dor sau să se îngrijoreze peste măsură pentru copiii lor. Pentru că atunci când copiii pleacă departe și părinții nu mai știu de ei li se face dor și ajung să se îngrijoreze. Inimile părinților trebuie să devină una cu ale copiilor, aceasta înseamnă pietatea filială.

Confucius a mai spus: „Nu se poate să nu le ții minte părinților vârsta. Asta, pe de-o parte, te poate bucura, pe de alta, întrista.”(4;21) Aceasta se referă la faptul că fiii trebuie să se gândească mereu la vârsta părinților lor, pe de o parte bucuroși că au viață lungă și sănătate, pe de altă parte întristați de neputințele lor. Aceste sfaturi ale lui Confucius nu și-au pierdut valoarea nici în zilele noastre. Astăzi, iubirea părinților pentru copiii lor este precum odinioară, după zicala „firul tors în mâna mamei, haina fiului din depărtare”, însă între acei copii plecați departe or mai fi fiind și câțiva care se gândesc la dorul și grija părinților pentru ei? Astăzi, părinții sunt aceia care se gândesc la vârsta copiilor lor, dar oare câți copii se gândesc adesea la bătrânețile tot mai adânci părinților lor, cu bucurie și cu tristețe? „Omenia” lui Confucius pornește din iubirea față de părinți, care se extinde și devine iubire universală.

Modul de a o împlini este „calea iertării și a loialității”. Loialitatea este descrisă în precizarea lui Confucius care spunea: „voind să te prețuiești pe tine, înainte pe celălalt îl așază; voind să-ți iei parte din ce ți se cuvine, pe celălalt lasă-l în față”(6;30), ceea ce înseamnă că orice dorință aș avea trebuie să mă gândesc că și ceilalți au asemenea dorințe, iar atunci când pornesc să mi-o satisfac trebuie să am în vedere și satisfacerea dorințelor celorlalți. Sau „nu face altuia ceea ce ție însuși să ți se facă nu ți-ar plăcea” (12;2), adică dacă noi nu vrem să fim tratați de ceilalți într-un anumit fel atunci nici noi nu trebuie să-i tratăm pe ceilalți în acel fel. Asta înseamnă a te pune în locul celuilalt, a trece de la sine la celălalt, de aproape departe, din familie în societate și așa să ajungi ca acela care trebuie „Să-i iubească pe toți dar doar cei virtuoși apropiați să-i fie” (1;6) sau la statura celui care „aduce poporului bunăstare și este a țării salvare”(6;30). Mai târziu, Mencius a spus „De la iubirea de părinți trece la omenia față de aproapele, de la omenia față de aproapele la dragostea pentru toți și toate.” (Mencius 1;45) Acesta este un minunat rezumat al ideilor lui Confucius, cum că pornind de la iubirea pentru părinți, dragostea se extinde asupra tuturor ființelor și lucrurilor din univers. Tocmai aceasta este „omenia”.

Astăzi, dictonul lui Confucius „Nu face altuia ceea ce ție să ți se facă nu ți-ar plăcea” este considerat „regula de aur” pe care ar trebui să o împărtășească întreaga omenire.

Ritul: menținerea stabilității sociale

„Ritul” reprezintă eticheta, instituționalizarea și regularizarea din viața societății. Între acestea, pentru Confucius cele mai importante erau riturile funebre și cele sacrificiale. Esența acestora era reprezentată de ceea ce un discipol de-al lui Confucius numea „pioșenia supremă” (adică atitudinea pioasă cu care îți conduci părinții pe ultimul drum) și „pomenirea înaintașilor” (adică aducerea aminte de cei ce au fost mai înainte). Confucius considera că aceasta se naște din sentimentele oamenilor. El a spus: „Copilul, în primii trei ani de viață depinde de părinți” (17:21) Adică atunci când copiii împlinesc trei ani nu mai e nevoie să fie ținuti în brațe, de aici copiii capătă față de părinții lor un sentiment de adorație, iar când părinții se prăpădesc, acest sentiment de adorație și dor este exprimat în cei trei ani de doliu. Așadar „ritul” este un sentiment autentic, ce decurge din „iubirea de părinți”.

Motivul pentru care Confucius acorda atâta importanță „ritului” era, mai întâi, păstrarea ordinii sociale, menținerea stabilității și armoniei în societate. În „Analecte” se spune „Din tot ce cuprinde Ritul, Armonia e cea care-i dă prețuirea.”(1:12) Aceasta este afirmația unui discipol de-al lui Confucius, însă reprezintă mentalitatea lui Confucius. Rolul Ritului este tocmai acela de a menține relațiile și armonia dintre oameni în societate. Însă importanța pe care Confucius o dă Ritului are și un sens filosofic, anume acela de a face ca viețile oamenilor să se transforme într-o căutare a celor veșnice, a celor eterne din existență. Din faptul că viața trece de la părinți la copii se poate deduce că ea capătă o continuitate neîntreruptă, viața limitată a individului se împletește cu cea infinită a naturii, astfel se realizează căutarea veșniciei. Riturile funerare și sacrificiale îi pot face pe oameni să experimenteze în mod sincer acest proces de continuitate, să simtă, într-o viață mărginită, valoarea și însemnătatea existenței nemărginite și astfel să capete un soi de consolare metafizică.

Căutarea unei vieți mai pline de sens și de valoare exista și înainte de Confucius, însă „educația oficială” sau dreptul la educație era un monopol al păturii nobiliare. Confucius a fost acela care a lansat moda educației private în istoria Chinei. El a fost un învățător, vreme îndelungată, și după cum se menționează în cronici a avut trei mii de discipoli dintre care șaptezeci și doi s-au instruit în cele șase arte. Confucius a fost un mare pedagog, fiind numit de urmași „cel mai mare înțelept și învățător”. În viziunea lui Confucius, scopul fundamental al educației era acela ca cei care primeau instruire să devină oameni desăvârșiți, „oameni aleși” cu viziuni înalte, astfel să-și asume responsabilități sociale importante și să poată contribui la dezvoltarea societății. Confucius a spus: „întru Calea adevărată întreaga voință să-ți fie, perseverează în împlinirea Virtuții, nu te abate de la Omenie și lasă-te bucurat de arte.”(7:6).

Acestea erau principiile generale ale gândirii lui Confucius. Scopul educației era acela de a-i determina pe învățăcei să facă din *dao* propriul ideal, să se înalțe în lumea spiritului. Esența acestei lumi spirituale este „omenia”. Iar „artele” despre

論語卷之一

朱熹集註

學而第一

此為書之首篇，故所記多務本之意，乃人道之門、積德之基、學者之先務也。凡十六章。

子曰：「學而時習之，不亦說乎？」

說、悅同。○學之為言效也。人性皆善，而覺有先後，後覺者必效先覺之所為，乃可以明善而復其初也。習，鳥數飛也。學之不已，如鳥數飛也。說，喜意也。既學而又時時習之，則

所學者熟，而中心喜說，其進自不能已矣。程子曰：「習，重習也。時復思繹，決於於中，則說也。」又曰：「學者，將以有朋自遠方來，不亦樂行之也。時習之，則所學者在己，故說。」謝氏曰：「時習者，無時而不習。坐如尸，坐時習也；立如齊，立時習也。」

乎？樂，音洛。○朋，同類也。自遠方來，則近者可知。程子曰：「以人不知而不愠，不亦君子乎？」愠，好問反。○愠，含怒

氏曰：「學在己，知不知在人，何愠之有？」程子曰：「雖樂於及人，不見是而無悶，乃所謂君子。」愚謂及人而樂者順而易，不知而不愠者逆而難，故惟成德者能之。然德之所以成，亦曰：學之正、習之熟、說之深，而不已焉耳。○程子曰：「樂由說而後得，非樂不足以語君子。」

○有子曰：「其為人也孝弟，而好犯上者，鮮矣；不好犯上，而好作亂者，未之有也。」弟，好，皆去聲。鮮，上聲，下同。

其為仁之本與！與，平聲。○務，專力也。本，猶根也。仁者，愛之理，心之德也。為仁，猶曰行仁。與者，疑詞，謙退不敢實言也。言君子凡事

德也，故不好犯上，豈復有逆理亂常之事。德有本，本立則其道充大。孝弟行於家，而後仁愛及於物，所謂親親而仁民也。故為仁以孝弟為本。論性，則以仁為孝弟之本。或問：「孝弟為仁之本，此是由孝弟可以至仁否？」曰：「非也。謂行仁自孝弟始，孝弟是仁之一事。謂之行仁之本則可，謂是仁之本則不可。蓋仁

是性也，孝弟是用也，性中只有箇仁、義、禮、智四者而已，焉嘗有孝弟來。然仁主於愛，愛莫大於愛親，故曰孝弟也者，其為仁之本與！」

○子曰：「巧言令色，鮮矣仁！」巧，好。令，善也。好其言，善其色，致飾於外，務以悅人，則人欲肆而本心之德亡矣。聖人詞不迫切，專言鮮，則絕無可知，

學者所當深戒也。○程子曰：「知巧言令色之非仁，則知仁矣。」

○曾子曰：「吾日三省吾身：為人謀而不忠乎？與朋友交而不信乎？傳不習乎？」省，悉井反。為，去聲。傳，平聲。○曾子，孔子弟子，名參，字與。盡己之謂忠。以實之謂信。傳，謂受之於師。習，謂熟之於己。曾子以此三者日省其身，有則改之，無則加勉，其自治誠切如此，可謂得為學之本矣。而三者之序，則又以忠信為傳習之本也。○尹氏曰：「曾子守約，故動必求諸身。謝氏曰：『諸子之學，皆出於聖人，其後愈遠而愈失其真。獨曾子之學，專用心於內，故傳之無弊，觀於子思孟子可見矣。惜乎！其嘉言善行，不盡傳於世也。其幸存而未泯者，學者其可不盡心乎！』」

○子曰：「道千乘之國：敬事而信，節用而愛人，使民以時。」道，乘，皆去聲。○道，治也。千乘，諸侯之國，其地可出兵

care se vorbește aici sunt: riturile, muzica, mânuirea arcului, a carului, caligrafia și matematica. Acestea erau principalele materii care se studiau la vremea aceea, care făceau referire la educația intelectuală, cea fizică, cea estetică dar mai ales cea etică. Învățăceii lui Confucius au fost foarte numeroși, ei desfășurau diverse profesii, unii în politică, alții în comerț, alții în educație, alții în diplomatie, unii aduceau jertfe la templele ancestrale, unii administrau arhivele, însă indiferent de ocupația fiecăruia, Confucius considera că cea mai importantă este autocultivarea, formarea unui caracter nobil.

Confucius acorda o importanță deosebită și educației estetice. El a spus: „Poemele îți dau avânt. Riturile îți fixează locul pe pământ. Iar Muzica te împlinește.” (8:8) adică, studiind „Poemele” („Clasica poemelor”) oamenii sunt însuflețiți, simțul estetic este impulsionat; studiind „riturile” („Riturile din Zhou”) oamenii își stabilesc o serie de norme morale și astfel devin civilizați; studiind „muzica” spiritul omului se poate înălța simțind bucuria vieții, ajungând într-o lume a fericirii. Confucius a mai spus: „Cel ce înțelege nu-i totuna cu cel îndrăgostit de ceva. Cel împătimit nu-i același cu cel ce știe a se bucura”(se bucură de plăcerile vieții) (6:20) Aceasta înseamnă că dacă un om are doar niște cunoștințe teoretice despre supremul ideal etic („omenia”) aceasta nu îi este de ajuns, a avea doar dorința de a căuta ceva nu este suficient, ci trebuie să ajungi la o stare de fericire, abia așa poți pătrunde într-o lume superioară.

Odată, Confucius era împreună cu discipolii săi și a dorit ca aceștia să vorbească despre idealurile lor. Zi Lu și Ran You își doreau să aibă ocazia de a guverna un regat, Gongsun Chi visa să devină ministru al riturilor. Zeng Dian a spus: „Idealul meu nu este precum cel descris de ceilalți trei.” Atunci Maestrul a spus: „Ce treabă ai tu? Fiecare nu a făcut decât să vorbească despre propriul ideal.” Zeng Dian și-a prezentat, atunci, idealul său: „La sfârșit de primăvară, în tunică ușoară, împreună cu vreo șase-șapte tineri și tot atâți băietani mi-aș dori să fug să mă scald în unda râului Yi. Și după ce vom sta în vânt pe Altarul Ploii, să ne întoarcem cu toții cântând.” (11:26)

Asta vrea să zică, la sfârșit de primăvară, îmbrăcați în haine subțiri, împreună cu alți cinci sau șase tineri și alți șase-șapte copii, să înoate în râul Yi, să se zvânte pe altarul Dansului Ploii (locul unde se făceau rugi pentru ploaie în timpuri străvechi) iar apoi să se întoarcă spre casă cântând. Auzind aceasta, Confucius „suspină lung și spune: „Și eu aș vrea să fac la fel ca tine.” adică el aproba, într-un fel, idealurile lui Zeng Dian! Acest dialog este foarte cunoscut. Diversele idealuri despre care vorbeau acești patru discipoli reflectă nivelul spiritual la care ajunsese fiecare dintre ei. Vorbele lui Confucius arată că deși el acordă o deosebită importanță contribuției pe care fiecare om o aduce societății, mai mult prețuiește aspirația la cea mai

înalță lume spirituală, la starea de armonie între oameni, între om și Cer sau natură, aceea este o lume a frumuseții depline.

Gânditorii chinezi care au fost influențați de gândirea lui Confucius au accentuat faptul că un om care primește educație, un student, nu acordă importanță doar creșterii nivelului cunoștințelor și învățăturilor, ci mai important este să-și lărgască viziunea, să-și păstreze energia vitală, să-și înalțe universul spiritual, adică să-și dorească permanent o viață și mai plină de sens și de valoare. Mulți savanți din ziua de azi consideră că teoriile despre lume și viață reprezintă cel mai valoros element al filosofiei chineze tradiționale. Aceste viziuni despre lume și viață au pornit de la Confucius.

Pavilionul Hanbi, grădina Jichang

